

Араб қўшинлари VII–VIII асрларда Марказий Осиёга кириб келгунга қадар бу минтақада турли халқлар яшаган: туркий кабилалар, эроний кавмлар (соғдийлар, бактрийлар), саклар, тохарлар ва бошқалар. Улар катта давлатларга ҳам (Сосонийлар, Кушонлар, Хайтоллар, Турк хоконлиги) тобе бўлиб яшаган.

Динлар ва эътиқодлар

1. Зардуштийлик (Ахура Маздага сизгиниш)

о Эроний кавмлар орасида асосий дин бўлган.

о Ёқилган олов муқаддас саналган.

о Авесто таълимоти асосида диний маросимлар ўтказилган.

2. Буддавийлик

o Кушонлар даврида (I–III асрлар) кенг тарқалган.

o Бухоро, Термиз ва Чотқол атрофида будда ибодатхоналари бўлган.

3. Манихейлик ва маздакчилик

o Маздакчилик – ижтимоий тенгликни тарғиб қилган оқим.

o Манихейлик – нур ва зулмат қураши ҳақидаги дин, туркий қабилаларга ҳам тарқалган.

4. Шаманизм (туркий қабилалар дини)

o Асосан туркий халқларда.

o Осмон, қуёш, ой, табиат ва аجدодларга сизғиниш.

o Қурбонлик ва сеҳр-жоду кенг тарқалган.

5. Политеизм ва бутпарастлик

o Турли ҳудодларга, ҳайкалларга, ёввойи қучларга сизғиниш одат бўлган.

Жаҳолат ҳолати

- Кавмлар орасида **бўлиниш ва урушаётган кабилалар** кўп эди.
- Курбонлик, сеҳр-жоду, башоратчиларга ишониш кенг тарқалган.
- Аёлларга нисбатан адолатсизлик, киз болани меросдан маҳрум қилиш одатлари мавжуд бўлган.
- Ижтимоий тенгсизлик кучли эди: бойлар ва камбағаллар ўртасида катта фарқ бор эди.
- Диннинг асл маънавияти йўқолиб, кўп ҳолларда маросим ва бидъатларга айланган эди.

Ислом келгандан кейинги ўзгариш

- VII асрда араблар Марказий Осиёга кириб келгач, Ислом ақидаси аста-секин тарқалди.
- Бирлик гоёси шаклланди, туркий ва эроний халқлар ислом остида бирлашди.
- Куръон таълимоти билан илм-маърифатга эътибор кучайди.
- Жаҳолат (бутпарастлик, сеҳр-жоду, зардуштийликдаги оловпарастлик) секин-аста йўқолди.
- VIII–X асрларда Бухоро, Самарканд, Фарғона, Термиз ислом илмлари марказига айланди.

Ислом келиши билан Марказий Осиё

Араблар орқали Ислом Марказий Осиёга етиб келгач, бу ўлка маънавий ва маърифий инқилобни бошдан кечирди.

· **Жаҳолат ва бутпарастлик йўқолди**, одамлар ягона Аллоҳга иймон келтириб, одиллик ва тенглик гоёлари асосида яшай бошладилар.

· **Илм ва маърифат авжига чиқди** – Бухоро, Самарканд, Термиз, Хоразм, Фарғона каби марказлар бутун мусулмон оламига машхур илм масканларига айланди.

· **Адолатли қонунлар** (шариат) жорий қилинди, бу эса ижтимоий ҳаётдаги золимлик ва тенгсизликни камайтирди.

· **Аёллар мақоми кўтарилди** – улар меросдан улуш оладиган, оилада ҳуқуқли инсон сифатида тан олинди.

· **Маданий уйғониш** бошланди – меъморчилик, адабиёт, санъат, ҳаттотлик ва илм-фан ривож топди.

· **Туркийлар (ўзбеклар) Буюк-буюк давлатлар қурди.**

Ислом келиши билан Марказий Осиё халклари **бахтли ҳаёт сари қадам қўйдилар**, маърифат нуруни топдилар ва ўз даврининг илғор марказларидан бирига айландилар. Шу тўғрисида бу замин асрлар давомида “

Ислом цивилизациясининг ёрқин юлдузи
” сифатида ёдга олинади.

Абу Муслим

(профессор, сиёсий таҳлилчи)